

Dawid Mokrzyński
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0009-0001-2571-3344

Zuzanna Majchrzak
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0009-0006-8709-1807

Zuzanna Krzysztoń
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0009-0007-0712-5446

DOI:

**Rola rodziny w procesie resocjalizacji – znaczenie wsparcia społecznego i relacji
z bliskimi**

**The role of the family in the social rehabilitation process – the importance of social
support and close relationships**

Streszczenie: Niniejszy artykuł analizuje rolę rodziny w procesie resocjalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia wsparcia społecznego i bliskich relacji. Resocjalizacja jest rozumiana jako złożony i wielowymiarowy proces, który nie może opierać się wyłącznie na interwencjach instytucjonalnych, ale musi również obejmować środowisko rodzinne jednostki. Podkreślono, że jakość relacji rodzinnych istotnie wpływa na skuteczność i trwałość efektów resocjalizacji. Rodzina funkcjonalna może pełnić rolę ochronną, wspierając reintegrację społeczną i zmniejszając ryzyko recydywy, podczas gdy rodzina dysfunkcyjna może utrudniać ten proces i utrzymywać negatywne wzorce zachowań. Artykuł podkreśla również potrzebę współpracy między instytucjami penitencjarnymi, służbami społecznymi i organizacjami pozarządowymi. Wszechstronne podejście, angażujące zarówno jednostkę, jak i jej rodzinę, jest niezbędne do skutecznej resocjalizacji.

Słowa kluczowe: resocjalizacja, rodzina, wsparcie społeczne, readaptacja społeczna

Abstract: This article analyzes the role of the family in the process of social rehabilitation, with particular emphasis on the importance of social support and close relationships. Social rehabilitation is understood as a complex and multidimensional process that cannot rely solely on institutional interventions, but must also include the individual's family environment. It is emphasized that the quality of family relationships significantly affects the effectiveness and durability of rehabilitation outcomes. A functional family can play a protective role, supporting social reintegration and reducing the risk of recidivism, whereas a dysfunctional family may hinder this process and reinforce negative behavioral patterns. The article also highlights the need for cooperation between penitentiary institutions, social services, and non-governmental organizations. A comprehensive approach, involving both the individual and their family, is essential for effective social rehabilitation.

Keywords: social rehabilitation, family, social support, social reintegration

Wprowadzenie

Resocjalizacja to proces planowej modyfikacji postaw i zachowań osoby niedostosowanej społecznie, mający na celu jej powrót do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie (Pytka, 2005, s. 9). Proces resocjalizacji jednostek, które nie są dostosowane społecznie, jest zjawiskiem wielowymiarowym, w którym oddziaływania instytucjonalne stanowią jedynie fragment drogi ku zmianie postaw i zachowań. W literaturze przedmiotu ugruntowany jest pogląd, że to rodzina stanowi najważniejsze naturalne środowisko wychowawcze, będąc jednocześnie kluczowym ogniwem w procesie powrotu jednostki do społeczeństwa. Problem skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych jest nierozdzielnie związany z jakością wsparcia społecznego, jakie jednostka otrzymuje od najbliższych. Znaczenie wsparcia społecznego w procesie wychodzenia z marginalizacji objawia się przede wszystkim w redukcji lęku postpenitencjarnego oraz wzmacnianiu poczucia własnej wartości osadzonego. Relacje z bliskimi w kontekście resocjalizacji nie mogą być jednak postrzegane jednowymiarowo. Konopczyński (2014, s. 115-123) podkreśla, że warunkiem efektywnej zmiany jest „uzdrowienie” systemu rodzinnego, który często sam bywa nośnikiem wzorców dewiacyjnych. Zatem proces resocjalizacji jednostki powinien być równocześnie procesem wspierania jej rodziny, aby mogła ona stać się stabilnym fundamentem dla nowej tożsamości jednostki. Niniejszy artykuł podejmuje próbę analizy tych zależności, wskazując na rodzinę jako kluczowy czynnik chroniący w procesie reintegracji społecznej.

Pojęcie resocjalizacji – ujęcie teoretyczne

W literaturze naukowej resocjalizacja jest pojęciem wieloznacznym, interpretowanym w zależności od przyjętego paradygmatu badawczego. W ujęciu klasycznym, reprezentowanym przez Czesława Czapów i Stanisława Jedlewskiego (1971, s. 25), proces ten postrzegany jest jako specyficzna forma socjalizacji naprawczej, której zadaniem jest usunięcie skutków wadliwego wychowania pierwotnego. Z kolei Lesław Pytko (2005, s. 73) definiuje resocjalizację jako zamierzony i planowy proces restrukturyzacji postaw jednostki, kładąc szczególny nacisk na diagnostykę pedagogiczną oraz korekcję zaburzonych mechanizmów osobowościowych. dopełnieniem tego ujęcia jest perspektywa Zofii Sękowskiej (1998, s. 59), która definiuje resocjalizację przez pryzmat analizy procesów wykołajenia wychowawczego i społeczno-prawnego. Autorka zwraca uwagę na konieczność uwzględnienia dynamiki oddziaływań oraz profilaktyki uwarunkowań wczesnej przestępczości, co czyni ten proces ściśle zależnym od rozpoznania środowiska pierwotnego jednostki. Zupełnie inną perspektywę wprowadza Marek Konopczyński (2006, s. 32-35), który w ramach teorii twórczej resocjalizacji odrzuca model „naprawczy” na rzecz modelu rozwojowego. Według Konopczyńskiego resocjalizacja to nie tylko eliminacja zachowań dewiacyjnych, ale przede wszystkim proces kreowania nowych potencjałów i kompetencji społecznych, co pozwala jednostce na budowę nowej, prospołecznej tożsamości. Ujęcie to koresponduje z poglądami Bronisława Urbana (2004, s. 132-136) który akcentuje interakcyjny charakter resocjalizacji, widząc w niej proces reintegracji społecznej, wymagający ścisłej współpracy jednostki z jej najbliższym otoczeniem.

Współczesna analiza teoretyczna pozwala wyróżnić kilka rodzajów resocjalizacji ze względu na jej ukierunkowanie:

1. Resocjalizacja instytucjonalna – skupiona na oddziaływaniach wewnątrz placówek izolacyjnych (zakłady karne, poprawcze).
2. Resocjalizacja wolnościowa (probacyjna) – realizowana w środowisku otwartym pod nadzorem kuratora, co według A. Bałandynowicza (2009, s. 13-18) jest metodą najskuteczniejszą z punktu widzenia trwałości zmian.
3. Resocjalizacja humanistyczna – koncentrująca się na godności człowieka i odbudowie jego więzi emocjonalnych, gdzie rodzina staje się naturalnym sojusznikiem procesu zmiany.

Wielość tych ujęć wskazuje, że współczesna resocjalizacja to proces komplementarny, który łączy w sobie niezbędną kontrolę społeczną z humanistycznym wsparciem rozwoju jednostki.

Rodzina jako środowisko socjalizacyjne

Rodzina w naukach o wychowaniu oraz socjologii powszechnie uznawana jest za podstawową grupę pierwotną oraz najważniejsze mikrosystemowe środowisko rozwoju człowieka. Jak wskazuje Franciszek Adamski (2002, s. 45-48), to właśnie w jej obrębie zachodzi kluczowy etap socjalizacji pierwotnej, polegający na internalizacji podstawowych norm, wartości i wzorców zachowań. Rodzina działa jak pierwsze i najważniejsze środowisko, które pomaga dziecku zrozumieć świat. To właśnie w rodzinie kształtują się podstawy tożsamości, czyli odpowiedzi na pytania: jakim człowiekiem jestem i jakie miejsce zajmuje w społeczeństwie. W kontekście resocjalizacji jej rola staje się kluczowa, gdyż może ona stanowić albo najsilniejszy czynnik wspierający proces zmiany, a stanowić albo najsilniejszy czynnik wspierający proces zmiany, albo – w przypadku głębokich zaburzeń – główne źródło postaw antyspołecznych.

Zrozumienie potencjału resocjalizacyjnego wymaga odwołania się do naukowych klasyfikacji rodzin. Zbigniew Tysza (1979, s. 72-75) dokonuje podziału rodzin przede wszystkim ze względu na ich strukturę, wyróżniając:

1. Rodziny nuklearne (małe): składające się z rodziców i dzieci, będące dominującym modelem w społeczeństwach współczesnych.
2. Rodziny wielopokoleniowe: obejmujące szerszy krąg krewnych, co często wiąże się z silniejszą kontrolą społeczną, ale i większym zapleczem wsparcia.
3. Rodziny niepełne i zrekonstruowane: powstałe w wyniku rozpadu więzi małżeńskiej, separacji lub śmierci partnera. Lesław Pytko (2005, s. 280) podkreśla, że brak pełnej struktury rodzicielskiej nie determinuje automatycznie niedostosowania społecznego, jednak często wymusza reorganizację systemu opiekuńczego i może osłabiać stabilność procesów wychowawczych.

Z perspektywy pedagogiki resocjalizacyjnej istotniejsza od samej struktury jest jednak wydolność socjalizacyjna rodziny. Stanisław Kawula (2005, s. 147) wskazuje, że rodziny funkcjonalne (normalne) posiadają zdolność do konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i zaspokajania potrzeb psychicznych swoich członków. Przeciwnieństwem są rodziny dysfunkcyjne, w których realizacja podstawowych zadań jest zaburzona. Bronisław Urban (2004, s. 132-136) zauważa, że dysfunkcyjność może przybierać formę jawną (np. patologia, uzależnienia) lub ukrytą (np. chłód emocjonalny, nadopiekuńczość), przy czym oba te stany negatywnie wpływają na proces przyswajania norm społecznych.

Dynamika socjalizacji wewnątrzrodzinnej jest ściśle skorelowana z dominującymi postawami rodzicielskimi. Według klasycznej koncepcji Marii Ziemskiej (2009, s. 70-76), jedynie postawy oparte na akceptacji, współdziałaniu i rozumnej swobodzie tworzą przestrzeń do prawidłowego uspołecznienia. Z kolei postawy odrzucające lub nadmiernie korygujące, zgodnie z teorią twórczej resocjalizacji Marka Konopczyńskiego (2006, s. 113-118), blokują rozwój pozytywnych potencjałów jednostki. Autor ten argumentuje, że rodzina jako środowisko relacyjne ma moc „etykietowania” jednostki, co w procesie resocjalizacji może albo utwierdzić skazanego w tożsamości dewiacyjnej, albo stać się katalizatorem budowy nowej, prospołecznej roli.

Rola rodziny w procesie resocjalizacji

Jak wskazano w poprzednim rozdziale, rodzina stanowi elementarne środowisko socjalizacyjne, w którym jednostka nabywa podstawowe kompetencje społeczne i wzorce zachowań. W kontekście pedagogiki resocjalizacyjnej rola ta nabiera szczególnego znaczenia, stając się fundamentem procesu naprawczego. Choć tradycyjne ujęcia pedagogiczne często postrzegały rodzinę głównie jako źródło zaburzeń, współczesna wiedza oparta na dowodach naukowych nakazuje postrzegać system rodzinny jako kluczowy zasób, który może zostać wykorzystany w procesie zmiany (Barczykowska, 2015, s. 276-277). Utrzymywanie więzi rodzinnych na odpowiednim poziomie stanowi niezbędną podstawę dla poprawnego przebiegu resocjalizacji penitencjarnej oraz późniejszej readaptacji społecznej. Prawidłowo funkcjonująca relacja z najbliższymi pełni funkcję zabezpieczającą, chroniąc osobę opuszczającą jednostkę penitencjarną przed powrotem do przestępstwa (Machel, 2014, s. 45). Reintegracja ta powinna opierać się na mechanizmie wzajemności (zasada „dawcy i biorcy”), gdzie były skazany nie tylko korzysta ze wsparcia rodziny, ale również wnosi w jej życie własne zaangażowanie. Tak rozumiana więź jest znaczącym predyktorem skutecznego powrotu do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie (Machel, 2014, s. 46). Współczesna metodyka resocjalizacyjna kładzie nacisk na wykorzystanie rodziny jako czynnika pośredniego wpływu korekcyjnego. Personel penitencjarny, sterując relacjami skazanego z najbliższymi, może osiągać efekty psychokorekcyjne trudne do wypracowania wyłącznie drogą bezpośrednich oddziaływań instytucjonalnych (Machel, 2014, s. 48-49). Ponadto silna więź z rodziną stanowi istotną barierę dla procesów stygmatyzacji, ułatwiając skazanemu uniknięcie negatywnych skutków etykietowania społecznego. Włączenie rodziny w proces resocjalizacji wymaga jednak przełamania licznych barier. Do najważniejszych przeszkód należą postawy profesjonalistów,

k którzy często wykazują przekonanie o nieprzydatności lub niechęci rodziców do współpracy. Istotne są również bariery obiektywne, takie jak znaczne odległości od miejsca zamieszkania, trudna sytuacja materialna czy brak środków na transport (Barczykowska, 2015, s. 278-289). Dodatkowo, nagła izolacja członka rodziny wywołuje tzw. zespół ostrego stresu, powodując dezorganizację życia domowego i kryzys emocjonalny, który czasowo blokuje zdolność bliskich do bycia wsparciem dla skazanego (Machel, 2014, s. 48). W obliczu tych wyzwań konieczne jest stosowanie zróżnicowanych strategii pracy z rodziną: uniwersalnych (nawiązanie kontaktu), selektywnych (wsparcie socjalne) oraz interwencyjnych (terapia w sytuacjach kryzysowych). Konieczne jest podmiotowe traktowanie rodziny jako warunku wykorzystania jej potencjału w procesie resocjalizacji (Barczykowska, 2015, s. 276).

Bariery w wykorzystaniu potencjału rodziny w resocjalizacji

Rodzina jako pierwotne i najważniejsze środowisko socjalizacji stanowi podstawową przestrzeń kształtowania norm, wartości i wzorów zachowań. To w niej dokonuje się proces internalizacji zasad współżycia społecznego, budowania tożsamości oraz rozwijania kompetencji emocjonalnych i społecznych. Maria Jordan podkreśla, że rodzina pełni fundamentalną rolę w przekazywaniu systemu normatywnego oraz w kształtowaniu mechanizmów kontroli zachowań, które stanowią podstawę późniejszego funkcjonowania jednostki w społeczeństwie (Jordan, 1997, s. 15–18). Prawidłowo funkcjonujący system rodzinny opiera się na spójności norm, konsekwencji wychowawczej, stabilności emocjonalnej oraz adekwatnych postawach rodzicielskich (Jordan, 1997, s. 42–45).

Z perspektywy teorii socjalizacji kluczowe znaczenie ma realizacja funkcji opiekuńczej, wychowawczej i kontrolnej. Gdy dochodzi do ich osłabienia, proces internalizacji norm zostaje zakłócony. Jordan wskazuje, że brak konsekwencji wychowawczej, niespójność wymagań czy deficyty emocjonalne prowadzą do zaburzeń w kształtowaniu odpowiedzialności i samokontroli (Jordan, 1997, s. 63–67). Nieadekwatne postawy rodzicielskie takie jak odrzucenie, nadmierna kontrola czy obojętność – osłabiają poczucie bezpieczeństwa dziecka oraz utrudniają rozwój autonomii (Jordan, 1997, s. 91–95). W efekcie rodzina, zamiast pełnić funkcję ochronną, może stać się środowiskiem sprzyjającym rozwojowi zachowań opozycyjnych i antyspołecznych.

Problematyka ta znajduje potwierdzenie w badaniach nad środowiskiem rodzinnym osób odbywających karę pozbawienia wolności. Analiza znaczenia rodziny w życiu skazanych wskazuje, że mimo jej deklaratywnie wysokiej wartości, rzeczywisty potencjał wsparcia bywa

poważnie ograniczony. Jak zauważa Paulina Wolińska, „rodzina odgrywa zasadniczą rolę w życiu skazanych, aczkolwiek zdarzają się sytuacje, że bywa inaczej” (Wolińska, 2016, s. 63). Oznacza to ambiwalentny charakter rodziny: może ona stanowić zasób sprzyjający readaptacji, ale również środowisko reprodukcji mechanizmów niedostosowania.

Środowisko rodzinne w okresie poprzedzającym konflikt z prawem okazuje się często obciążone licznymi deficytami strukturalnymi i funkcjonalnymi. W badanej grupie młodocianych skazanych jedynie 75,7% wychowywało się w rodzinach pełnych biologicznie (Wolińska, 2016, s. 64). Znaczna część badanych dorastała w rodzinach rozbitych, niepełnych lub zastępczych, co wiązało się z osłabieniem stabilności ról społecznych oraz ograniczoną kontrolą wychowawczą. Dodatkowo w rodzinach skazanych agresywnych aż 65,45% ojców nadużywało alkoholu (Wolińska, 2016, s. 65). Tego rodzaju środowisko (określane jako nerwicogenne) generuje chroniczne napięcie, konflikty i poczucie zagrożenia, co negatywnie wpływa na rozwój emocjonalny dziecka (Wolińska, 2016, s. 65). W takim kontekście proces socjalizacji pierwotnej ulega zaburzeniu, a wzory zachowań dewiacyjnych mogą zostać utrwalone.

Znaczenie rodziny nie maleje jednak wraz z momentem osadzenia w zakładzie karnym. Wręcz przeciwnie – w warunkach izolacji penitencjarnej więź rodzinna nabiera szczególnego znaczenia jako potencjalne źródło wsparcia emocjonalnego i motywacji do zmiany. Badania ogólnopolskie wskazują jednak, że jedynie 16,1% respondentów oczekiwało po opuszczeniu zakładu karnego miłości i otwartości od rodziny (Wolińska, 2016, s. 66). Niski poziom takich deklaracji może świadczyć o osłabieniu realnych relacji rodzinnych bądź o utracie przekonania, że rodzina będzie w stanie pełnić funkcję wspierającą w procesie readaptacji.

Warto zauważyć, że izolacja penitencjarna prowadzi do przekształceń struktury i dynamiki systemu rodzinnego. Jak zauważa Majkowski, dezintegracja rodziny oznacza naruszenie społecznego ładu w sferach, których ona dotyczy (Majkowski, 1999, s. 61). Obejmuje to reorganizację ról, zmianę zakresu odpowiedzialności oraz osłabienie komunikacji między członkami rodziny. W konsekwencji proces powrotu do środowiska rodzinnego po odbyciu kary może być utrudniony, zwłaszcza gdy więzi zostały wcześniej nadwyrężone.

Jednocześnie badania pokazują, że rodzina pozostaje dla skazanych wartością o najwyższym znaczeniu aksjologicznym – 88,2% respondentów wskazało ją jako najważniejszą spośród wartości uniwersalnych (Wolińska, 2016, s. 66). Rozbieżność między deklarowaną rangą rodziny a jej realnym potencjałem wsparcia ujawnia istotną sprzeczność: rodzina jest symbolem bezpieczeństwa i przynależności, lecz często nie dysponuje zasobami pozwalającymi skutecznie wspierać proces resocjalizacji.

W świetle powyższych analiz można stwierdzić, że ograniczenia w wykorzystaniu potencjału rodziny mają charakter wielowymiarowy i obejmują zarówno deficyty socjalizacji pierwotnej, jak i trudności w utrzymaniu oraz odbudowie więzi w okresie izolacji i po jej zakończeniu. Potencjał resocjalizacyjny rodziny może zostać uruchomiony jedynie wówczas, gdy system rodzinny zachowuje względną stabilność, zdolność do autorefleksji oraz gotowość do współpracy z instytucjami wychowawczymi i penitencjarnymi. W przeciwnym razie rodzina, mimo swojej fundamentalnej roli w kształtowaniu tożsamości i postaw społecznych, staje się istotnym ograniczeniem skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych.

Znaczenie współpracy instytucji z rodziną

W procesie resocjalizacji istotną rolę pełni wsparcie rodziny, bliskość panująca między jej członkami, wszelkie emocje, które im towarzyszą oraz wspólne stawianie czoła narastającym problemom. Zdarzają się jednak sytuacje, w których ogrom przeszkód stojących na drodze ku resocjalizacji jednostek przerasta ich możliwości, a wdrożone działania nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. Rodziny znajdujące się w kryzysie mogą w takich sytuacjach liczyć na szereg instytucji świadczących pomoc.

Do takich instytucji można zakwalifikować instytucje pomocy społecznej takie jak np. Ośrodki Pomocy Społecznej, które oferują pomoc socjalną, materialną oraz pracę socjalną z rodzinami w których nastąpił kryzys, jak przykładowo uwięzienie żywiciela rodziny w placówce penitencjarnej. Placówki te działają na mocy artykułu 110 z Ustawy o pomocy społecznej (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. zm.). Instytucja ta powoływana jest do życia przez radę gminy bądź miasta z własnej inicjatywy, a także przez prezydenta miasta, burmistrza czy wójta (Brenk, 2015, s.139-140). Osoby znajdujące się w kryzysie korzystają z szeregu możliwości pomocowych, które świadczone są przez Ośrodki Pomocy Społecznej, takich jak zasiłki, zapomogi i inne formy świadczeń socjalnych o charakterze pieniężnym, aczkolwiek świadczenie pomocy osobom opuszczającym zakłady karne nie odbywa jedynie w formie materialnej.

Trójstronna kooperacja pomiędzy Ośrodkami Pomocy Społecznej, Aresztami Śledczymi bądź Zakładami Karnymi oraz kuratorami sądowymi podnosi efektywność wsparcia oferowanego osobom opuszczającym zakłady penitencjarne. Wymiana informacji pomiędzy tymi podmiotami umożliwia realizację zintegrowanych interwencji ukierunkowanych na przeciwdziałanie marginalizacji społecznej byłych osadzonych i redukcję recydywy. Dla

optymalizacji doboru adekwatnych form wsparcia, pracownicy socjalni przeprowadzają wywiady środowiskowe, służące identyfikacji potrzeb i określeniu celów interwencji, których realizacja wzmacnia motywację do poprawy sytuacji życiowej osób po opuszczeniu zakładu karnego. Inną formą przygotowania do wprowadzenia planu wsparcia osób opuszczających placówki penitencjarne jest kontrakt socjalny. Według punktu 6. w art. 6. Ustawy o pomocy społecznej kontrakt ten jest „pisemną umową zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc, określającą uprawnienia i zobowiązania stron umowy, w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny” (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. zm.). Strony kontraktu dokonują wspólnej oceny sytuacji życiowej osoby lub rodziny byłego osadzonego, identyfikują determinanty obecnej sytuacji, definiują dominujący problem oraz określają potencjalne możliwości przezwyciężenia trudności i adekwatne formy wsparcia. Umowa określa zasady współpracy, stanowiąc narzędzie motywacyjne i zwiększające efektywność oferowanej pomocy. Celem interwencji jest wzmocnienie pozycji byłego osadzonego w sferze aktywności życiowej i zawodowej, prowadzące docelowo do pełnej samodzielności.

Jednym z elementów systemu penitencjarnego jest system pomocy postpenitencjarnej. System ten funkcjonuje w ramach zinstytucjonalizowanej i sformalizowanej działalności pomocowej, skierowanej do osób odbywających karę pozbawienia wolności, opuszczających zakłady karne oraz ich rodzin. Według art. 41 Kodeksu Karnego Wykonawczego pomoc postpenitencjarna realizowana jest zarówno przez administrację państwową na szczeblach krajowym, regionalnym i lokalnym, jak i podmioty niepaństwowe, w szczególności organizacje i instytucje sektora pozarządowego, w tym stowarzyszenia i fundacje działające na rzecz byłych więźniów, a także kościoły i związki wyznaniowe (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz.U.2025.0.911 t.j.).

Do umożliwienia udzielania pomocy osobom odbywającym karę pozbawienia wolności bądź jej rodzinie znacznie przyczynił się utworzony w dniu 1 stycznia 2012 roku Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym i Pomocy Postpenitencjarnej. Poprzez jego utworzenie stał się on jednym z najistotniejszych narzędzi świadczenia pomocy osobom opuszczającym zakłady karne w formie finansowej. Jest on państwowym funduszem celowym, którego środki, poprzez postępowanie konkursowe, są przekazywane fundacjom, stowarzyszeniom i instytucjom świadczącym pomoc postpenitencjarną osobom odbywającym karę pozbawienia wolności lub kończącym jej odbywanie oraz ich rodzinom. (Kacprzak, Kudlińska, 2014, s.35) Pomoc

świadczona przez Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym i Pomocy Penitencjarnej może odbywać się poprzez m.in.:

- zapewnienie tymczasowego zakwaterowania lub schronienia w placówce dedykowanej osobom bezdomnym;
- udzielanie okresowych dopłat do kosztów eksploatacyjnych lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego, do którego beneficjent posiada tytuł prawny, obejmujących w szczególności czynsz, energię ciepłą, elektryczną, gaz, wodę, wywóz nieczystości oraz zakup opału;
- udzielanie specjalistycznego wsparcia w zakresie doradztwa prawnego, promocji zatrudnienia oraz aktywizacji zawodowej;
- finansowanie szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe, w tym pokrycie kosztów egzaminów certyfikujących;
- realizacja programów rozwoju kompetencji społecznych, nakierowanych na przeciwdziałanie zjawiskom kryminogennym, ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki przemocy i uzależnień;
- pokrycie wydatków związanych z zakupem materiałów, narzędzi, wyposażenia oraz urządzeń niezbędnych do prawidłowej realizacji zakładanych programów wsparcia;
- pokrywanie wydatków związanych ze specjalistycznym leczeniem, rehabilitacją oraz procedurą uzyskania orzeczeń o niepełnosprawności, jej stopniu i niezdolności do pracy;
- finansowanie kosztów transportu specjalistycznego, zgodnie ze wskazaniami lekarskimi, a także przejazdów do miejsc pobytu, edukacji, terapii lub świadczenia pracy, w tym pracy nieodpłatnej;
- pokrywanie kosztów związanych z uzyskaniem dowodu osobistego oraz innych dokumentów niezbędnych do ubiegania się o przyznanie wsparcia;
- pomoc rzeczową w postaci np. bonów żywnościowych, odzieży, lekarstw, akcesoriów wyposażenia domowego.

Realizacja zadań określonych w ogłoszeniu o programie następuje w drodze naboru wniosków lub otwartego konkursu ofert. Nowelizacja przepisów ustawy Kodeksu Karnego Wykonawczego z sierpnia 2017 r. rozszerzyła krąg podmiotów uprawnionych do realizacji zadań funduszu o jednostki sektora finansów publicznych, dotychczas ograniczony do organizacji pozarządowych. Fundusz udziela wsparcia osobom pokrzywdzonym przestępstwem, świadkom i ich osobom najbliższym, a także osobom pozbawionym wolności, opuszczającym zakłady karne i areszty śledcze, oraz ich osobom najbliższym. Rodziny osób pozbawionych wolności mogą przynależeć do kategorii ofiar przestępstw popełnionych przez innego członka rodziny lub być świadkami takich przestępstw. Wówczas oferowane jest im wsparcie obejmujące organizację i finansowanie pomocy prawnej, w tym alternatywnych metod rozwiązywania sporów, usługi tłumaczeniowe, włączając język migowy, refundację kosztów psychoterapii, pomocy psychiatrycznej lub psychologicznej, świadczeń zdrowotnych, kształcenia w placówkach oświatowych, a także opieki nad dziećmi w żłobkach i klubach dziecięcych. W ramach wsparcia osób pozbawionych wolności, opuszczających zakłady karne i areszty śledcze oraz ich rodzin, realizowane jest pokrywanie kosztów tymczasowego zakwaterowania lub zapewnianie schronienia w placówkach dla bezdomnych, jak również okresowe dopłaty do zobowiązań czynszowych i opłat za media. Ponadto, oferowane jest wsparcie w aktywizacji zawodowej i poszukiwaniu zatrudnienia, finansowanie szkoleń zawodowych, a także przekazywanie bonów żywnościowych, odzieży i środków higienicznych.

Organizacje pozarządowe działające na rzecz reintegracji rodzin po opuszczeniu zakładu karnego przez jednego z jej członków

Organizacje pozarządowe stanowią niezależne inicjatywy obywatelskie, których działalność ukierunkowana jest na realizację celów społecznie użytecznych, z wyłączeniem motywacji zarobkowych. W polskim sektorze NGO (z j. ang. non-government organization) funkcjonuje szereg podmiotów, których misją jest wspieranie osób w trudnej sytuacji życiowej. Część z nich koncentruje swoje działania na wybranych grupach odbiorców, w tym na osobach osadzonych oraz ich rodzinach. W tym kontekście można wyróżnić organizacje oferujące bezpośrednią pomoc byłym skazanym, co stanowi wsparcie pośrednie dla ich bliskich, oraz podmioty dedykowane bezpośredniej pracy z rodzinami osób skazanych. Analiza wybranych przykładów działalności tych organizacji pozwala na zobrazowanie zróżnicowania oferowanych usług oraz wieloaspektowości potrzeb, z jakimi mierzą się rodziny osób odbywających karę pozbawienia wolności.

Małopolskie Stowarzyszenie „Probacja” (Małopolskie Stowarzyszenie Probacja, 2026) to przykład organizacji, która prowadzi aktywne działania na rzecz poprawy sytuacji dzieci więźniów oraz integracji rodzin dotkniętych izolacją penitencjarną. Stowarzyszenie realizuje programy rodzinne w zakładach penitencjarnych w okręgu krakowskim oraz współpracuje z dziećmi i rodzinami w lokalnych społecznościach. Celem działalności stowarzyszenia jest zwalczanie stygmatyzacji dzieci więźniów, które poniekąd “odbywają karę za winę swoich bliskich”. Dzieci te cierpią z powodu emocjonalnych obciążeń wywołanych wyrokiem rodzica, pogorszeniem warunków życiowych, a także uczuciem osamotnienia.

Zespół specjalistów Stowarzyszenia, bazując na wieloletnim doświadczeniu pracy z rodzinami osób osadzonych, dostrzega potrzebę podejmowania kompleksowych działań obejmujących cały system rodzinny. W tej związku, w ofercie organizacji znajdują się wartościowe projekty na rzecz rodzin więźniów. Jednym z przykładów takiego projektu jest „Kontakt. Program podnoszenia kompetencji rodzicielskich”, który ma na celu wzmocnienie więzi rodzinnych wśród osadzonych. W oparciu o wyniki badań europejskich, które wskazują na istotność więzi rodzinnych jako czynnika chroniącego przed przestępczością, stworzono moduł warsztatowy dla osób pozbawionych wolności, gdzie uczestnicy uczą się rozumieć swoją rolę jako członków rodzin. Warsztaty kończą się spotkaniami z rodzinami, które są przygotowywane i przeprowadzane przez osoby osadzone. Projekt ten realizowany jest w Areszcie Śledczym w Krakowie oraz w Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Nowej Hucie. W trakcie widzeń rodzinnych wykonywane są portrety, które są następnie dostarczane rodzinom po spotkaniu.

Głównym celem projektu „Rodzina Razem. Centrum Dzieci i Rodzin” jest zapobieganie wykluczeniu społecznemu oraz marginalizacji osób z rodzin, w których jeden z jej członków odbywa karę pozbawienia wolności. Szczególną uwagę poświęca się dzieciom oraz młodzieży. Działania tego projektu mają charakter zarówno bezpośredni, skierowany do osób doświadczających marginalizacji, jak i pośredni, mający na celu uwrażliwienie profesjonalistów pracujących z dziećmi osób osadzonych oraz zwrócenie uwagi społeczeństwa na potrzeby tych dzieci.

Innym projektem jest „Mama, Tata, teatr i ja”, w ramach którego rodzice osadzeni przygotowywali się przez kilka miesięcy do wystawienia spektaklu z okazji Świąt Bożego Narodzenia. Po jego zakończeniu miało miejsce wyjątkowe widzenie rodzinne, podczas

którego osadzeni rodzice „przenosili się” do „wioski Św. Mikołaja”, przybierając różnorodne role, aby wywołać uśmiech na twarzach swoich bliskich.

Działania Stowarzyszenia są różnorodne i dotyczą trzech obszarów: pierwszy obejmuje indywidualną pracę z rodzinami w zakresie mentorstwa, mediacji, interwencji kryzysowej oraz wsparcia psychologicznego. Drugi obszar to grupy socjoterapeutyczne dla dzieci oraz grupy samopomocowe dla dorosłych. Trzeci zaś koncentruje się na wzmacnianiu więzi rodzinnych i budowaniu wspólnoty poprzez organizowanie wycieczek edukacyjnych (Małopolskie Stowarzyszenie Probacja, 2023).

W województwie mazowieckim działa Fundacja „Sławek”, której misją jest przygotowanie osób przebywających w więzieniach, schroniskach dla nieletnich oraz zakładach poprawczych do bezpiecznego powrotu do społeczeństwa i rodziny. Fundacja oferuje stałą pomoc, w tym poradnictwo oraz konsultacje pierwszego kontaktu, a także poradnię rodzinną, która wspiera osoby opuszczające więzienia oraz ich bliskich. Umożliwia dostęp do pomocy prawnej i psychologicznej oraz organizuje konsultacje z coachem i doradcą zawodowym. Dla bliskich osób osadzonych działa Grupa Wsparcia „Skazani na osamotnienie” (Fundacja „Sławek”, 2023).

Do działań wspierających należy również Fundacja Resocjalizacji i Readaptacji Społecznej „Tulipan”, która działa w Zachodniopomorskiem, oferując pomoc osobom skazanym oraz ich rodzinom. Organizacja stworzyła program „Rodzina Tulipana”, którego celem jest wsparcie rodzin osób skazanych opuszczających zakłady karne, zwłaszcza w obszarze poprawy funkcjonowania psychospołecznego i zwiększenia aktywności obywatelskiej. W ramach tego programu organizowane są grupy wsparcia oraz indywidualne konsultacje z różnorodnymi specjalistami, w tym prawnikiem i psychologiem. Uczestnicy programu mają również zapewnioną darmową pomoc prawną oraz psychologiczną.

Program „Rodzina ponad wszystko” jest innowacyjnym projektem Fundacji, który ma na celu kompleksowe wsparcie rodzin z dziećmi zagrożonymi marginalizacją. Umożliwia on rodzinom udział w procesie resocjalizacji i reintegracji z mężami/ojcami odbywającymi karę pozbawienia wolności. Efektem działań podejmowanych przez osadzonych i ich rodziny jest samodzielne nakręcenie filmu na temat więzi rodzinnych (Fundacja Resocjalizacji i Readaptacji Społecznej TULIPAN, 2017)

Z powyższych rozważań wynika, iż wsparcie rodzin więźniów w Polsce realizowane jest przez organizacje pozarządowe, jednak w różnym nasileniu. Ze względu na różnorodność form pomocy, przedstawiono jedynie kilka innowacyjnych organizacji z sektora „trzeciego”.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza potwierdza, iż rodzina odgrywa fundamentalną rolę w procesie resocjalizacji, stanowiąc zarówno kluczowy zasób wspierający zmianę, jak i w określonych warunkach istotne ograniczenie skuteczności oddziaływań naprawczych. Resocjalizacja, rozumiana jako wielowymiarowy i złożony proces przekształcania postaw oraz reintegracji społecznej jednostki, nie może być efektywnie realizowana wyłącznie w oparciu o działania instytucjonalne. Niezbędnym jej komponentem jest środowisko rodzinne, które wpływa na kształtowanie tożsamości, systemu wartości oraz kompetencji społecznych jednostki. Wyniki analizy literatury wskazują, że jakość relacji rodzinnych oraz poziom wsparcia społecznego mają bezpośredni wpływ na przebieg i trwałość efektów resocjalizacji. Rodzina funkcjonalna, charakteryzująca się stabilnością emocjonalną, spójnością norm oraz adekwatnymi postawami wychowawczymi, może pełnić rolę czynnika ochronnego, redukując ryzyko powrotu do zachowań dewiacyjnych. Jednocześnie rodzina dysfunkcyjna, obciążona problemami strukturalnymi i relacyjnymi, może reprodukować mechanizmy niedostosowania społecznego, utrudniając proces readaptacji. Istotnym wnioskiem jest konieczność systemowego włączania rodziny w oddziaływania resocjalizacyjne. Oznacza to potrzebę rozwijania modeli współpracy pomiędzy instytucjami penitencjarnymi, służbami społecznymi oraz organizacjami pozarządowymi, które umożliwiają kompleksowe wsparcie zarówno jednostki, jak i jej najbliższego otoczenia. Szczególnego znaczenia nabierają działania ukierunkowane na odbudowę więzi rodzinnych, wzmacnianie kompetencji wychowawczych oraz przeciwdziałanie procesom stygmatyzacji. Reasumując, efektywna resocjalizacja wymaga podejścia holistycznego, uwzględniającego wzajemne oddziaływanie jednostki i jej środowiska rodzinnego. Traktowanie rodziny jako aktywnego uczestnika procesu zmiany, a nie jedynie jego kontekstu, stanowi warunek konieczny dla osiągnięcia trwałej reintegracji społecznej i ograniczenia zjawiska recydywy.

Bibliografia

1. Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
2. Bałandynowicz A., *Probacja – wielopasmowa teoria resocjalizacji z udziałem społeczeństwa*, „Probacja”, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2009.

3. Barczykowska A., *(Nie)obecni – o roli rodziców w procesie resocjalizacji*, „Studia Edukacyjne” 2015, nr 35, s. 275–294.
4. Brenk M., *Ośrodki Pomocy Społecznej w systemie polityki społecznej państwa*, „Praca socjalna” 2015, nr 5, Wydawnictwo APS im. Marii Grzegorzewskiej, s. 139–140.
5. Czapów C., Jedlewski S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, PWN, Warszawa 1971.
6. Jordan M., *Rodzinne bariery socjalizacji nieletnich*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2003.
7. Kacprzak A., Kudlińska I., *Praca socjalna z osobami opuszczającymi placówki resocjalizacyjne i ich rodzinami*, „Nowa Praca Socjalna”, nr 11, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
8. Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005.
9. Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2006.
10. Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*, PWN / Pedagogium, Warszawa 2007 (wznowienia: 2013, 2014).
11. Machel H., *Rodzina skazanego jako współuczestnik jego resocjalizacji penitencjarnej, readaptacji i reintegracji społecznej*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7, s. 45–56.
12. Majkowski W., *Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej. Studium socjologiczne*, Wyd. Księży Sercanów, Kraków 1999.
13. Pytko L., *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, APS im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2005.
14. Sękowska Z., *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, WSPS im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 1998.
15. Tysza Z., *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa 1979.
16. Urban B., Stanik J.M. (red.), *Resocjalizacja. Tom I.*, PWN, Warszawa 2004.

17.Wolińska P., *Znaczenie instytucji rodziny w życiu osób odbywających karę pozbawienia wolności w świetle stanu badań socjologicznych*, „Rozprawy Społeczne” 2016, nr 2(10), s. 62– 8.

18.Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, wyd. II poprawione, Wiedza Powszechna, Warszawa 2009.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. Zm. Art. 110.
2. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. Zm, Art. 6 pkt 6.

Strony internetowe

<https://probacja.org> [dostęp: 20.03.2026 r.]

<https://www.eurodesk.pl/organizacje/fundacja-slawek> [dostęp: 20.03.2026 r.]

<https://fundacjatulipan.pl> [dostęp: 20.03.2026 r.]